

Arxiu de la Memòria Popular: una porta oberta a les històries anònimes

arxiumentoria@laroca.cat

Arxiu de la Memòria Popular

L'arxiu

La idea de crear aquest arxiu té el seu origen en la mort d'en Romà Planas i Miró, nascut a la Roca del Vallès el 1932 i qui, a l'igual que tants altres, de nen va haver de marxar a l'exili a França amb la seva família. Tota la seva trajectòria política, tant a l'exili com a Catalunya, s'ha d'emmarcar dins el context de la defensa dels ideals catalanistes d'esquerra i de les llibertats de Catalunya. Va ser una persona estretament lligada al que fou President de la Generalitat, Josep Tarradellas, de qui en va ser el secretari i amb qui va col·laborar per aconseguir el retorn de la democràcia i de la Generalitat a Catalunya. Romà Planas i Miró va morir sobtadament el 5 de setembre del 1995, pocs mesos després d'haver estat escollit alcalde de La Roca del Vallès. Davant d'aquesta circumstància, un grup d'amics i col·laboradors seus, amb el suport de l'Ajuntament de La Roca, van crear l'Arxiu de la Memòria Popular de la Roca del Vallès en el seu record.

L'Arxiu de la Memòria Popular sorgeix amb la intenció de promoure l'estudi de la Història a través dels protagonistes anònims dels fets, més que dels relats dels estudiosos i intel·lectuals. L'Arxiu té com a missió reunir, conservar i catalogar tot tipus de memòries, testimonis, correspondència, autobiografies, documentació en àudio i vídeo... d'arreu que puguin donar a conèixer experiències personals o col·lectives, viscudes per l'autor o autors d'aquests documents. Amb aquesta iniciativa, l'Ajuntament de La Roca i un grup de veïns volen convertir aquest municipi en un lloc de trobada i en el punt de referència per tots aquells que s'interessin o vulguin formar part de la memòria popular del nostre país.

Arxiu de la Memòria Popular
La Roca del Vallès

L'Arxiu, però, no pretén ser simplement un dipòsit de documents. Ben al contrari, té la vocació de convertir-se en una institució cultural dinàmica, oberta a tots els estudiosos del nostre passat i capaç de promoure el seu fons documental com a font d'inspiració. El futur més immediat contempla el creixement de l'entitat, la seva difusió i la voluntat de crear lligams de treball convinguts amb tots els qui tinguem àrees comunes per tal de crear sinèrgies profitoses. Recuperar la memòria individual o col·lectiva és, al capdavall, un

reconeixement que té resultats beneficiosos per a qui treballa el record i per a qui el comparteix.

Amb aquest objectiu i amb la finalitat d'incitar a la recollida de documentació inèdita, l'Arxiu convoca anualment el Premi Romà Planas i Miró de Memorialisme Popular amb una dotació de 1.200 € i la publicació de l'obra guanyadora. Les obres que participen en aquest premi són llegides per un Jurat Popular format actualment per setze persones del municipi. Aquest jurat selecciona, d'entre totes les propostes rebudes, un mínim de cinc i un màxim de deu obres que, en qualitat de finalistes, passen a un Jurat Estatal que és qui s'encarrega d'escollir la guanyadora. El Jurat Popular és un grup divers en el que es troben persones de professions diferents, és a dir, gent d'àmbits distints que aporten els seus respectius punts de vista sobre cadascuna de les obres, cosa que sol provocar intensos debats a l'hora de decidir quines són les que passen a la final. Aquest grup de persones, que desenvolupen la seva tasca de forma completament voluntària, es reuneix de forma periòdica en funció de l'arribada de les obres a l'Arxiu. Es regeixen per un reglament que especifica – entre d'altres punts – que “la valoració ha de ser el més objectiva possible i lliure de qualsevol condicionant de caràcter polític o moral”.

Pel que fa al Jurat Estatal, val a dir que es compon de persones de rellevància en el món polític, universitari i de la comunicació. Fins al moment de la seva mort, el president del Jurat Estatal va ser l'Ernest Lluch i Martín, polític, escriptor i una de les persones que més van apostar per la creació d'aquest arxiu. En l'actualitat aquest càrrec recau en Raimon Obiols i Germà, eurodiputat. Juntament amb ell s'hi troben personatges

com l'Antonio Castillo, doctor en Història i professor titular d'Història de la Cultura escrita de la Universitat d'Alcalà d'Henares, en Jordi Font i Cardona, actual director de l'Institut del Teatre, en Josep M. Figueres i Artigues, professor d'Història del Periodisme i Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, en Jordi Molet i Cateura, director general del Grup Editorial de Premsa d'Osona, la Isabel Monsó i Molas, editora de Viena Ediciones, en Víctor Méndez Baiges, professor d'Àrea de Filosofia del Dret a la Universitat de Barcelona, i la Margarita Rivière, periodista i escriptora.

Després de gairebé deu anys de treball, es pot parlar de les ja convocades nou edicions del Premi i els onze llibres editats com a resultat d'aquestes. A banda s'ha editat una menció especial “Ernest Lluch i Martín” en homenatge al qui fou president del Jurat Estatal, mentre

que el fet d'haver-nos adscrit al Programa del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya ens ha permès editar el DVD *Las voces del olvido*, on s'entrevisten quatre lluitadors per la democràcia a Catalunya que van fer arribar els seus documents a l'Arxiu. La segona edició d'aquest programa ens permetrà editar el llibre *Memoria del exilio*, una de les obres finalistes a la setena edició del Premi la qual va sorprendre gratament al Jurat Popular el 2004.

Producció editorial

Aquest 2006 es convoca ja la desena edició del Premi, fet que contribueix a la consolidació del fons de l'Arxiu amb les històries de tanta gent desconeguda que ha format part de la nostra història col·lectiva i que no està escrita formalment als llibres. El valor afegit d'aquestes publicacions radica precisament en tots aquests moments de vida, personals i intransferibles, que han teixit la interessant història submergida i que ara pot veure la llum.

Una de les característiques dels llibres publicats arrel del Premi és la no correcció dels textos. A l'Arxiu estem convençuts de la importància que la història sigui explicada i transmesa tal i com ens ha estat enviada a nosaltres, és a dir, en "versió original". Tant és així que hi ha textos que són dignes representants d'una llengua farcida de barbarismes, degeneracions, tecnicismes i argot propis d'èpoques, ensenyaments i sectors socials diversos que presenten un interès especial.

Els títols de les obres poden donar ja una idea de la varietat de temes que tracten els documents que participen al Premi, per això els relacionem a continuació:

- 1. *Me'n recordo***, de l'Emilia Margenat i Sampera. L'autora fa un repàs a la seva vida i als moments històrics de la seva infantesa, guerra civil i postguerra.
- 2.** El segon llibre conté dos llibres, un per banda:
 - 2.a. *Records de la meva infància***, de Maria Bell-lloch. Situa la seva vida a l'exili en un camp de refugiats a França durant la guerra civil.
 - 2.b. *Història d'una vida*** de Maria Angeles Martinez, que parla de la seva vida i la seva feina en una empresa familiar.
- 3. *Ballar pel ball que toquen***, de Joan i Carmeta Puig. El matrimoni fa un repàs a la seva vida.
- 4. *Vivència de Guinea***, d'Agustí Lorenzo Garcia.
- 5. *Una història d'un petit pagès i ramader***, de Manuel Cabo Cuscó.

6. *Vida endins*, de Monserrat Julió Novell, qui parla de la seva adolescència a Xile fugint de la guerra civil espanyola. Allí es desenvoluparà una personalitat com a actriu de teatre.

7. *Mater admirabilis*, de Manuel Pato Manzano, un relat centrat en la infància de l'autora a Oviedo .

8. *Del poble a la masia*, de Jaume Vall Borda.

9. *De joven, emigrante*, de Gumersindo Pérez Fernández.

10. *La generación perdida Múrcia – Valencia – Barcelona (1926-1950)*, de Francisco Marcos Hernández.

11. *Éxodo*, de Remedios Oliva Berenguer, que recull la vida a la Maternitat d'Elna durant la guerra civil.

Fons documental: el patrimoni de l'Arxiu de la Memòria Popular

Des de la seva creació a l'any 1995, l'Arxiu ha reunit un total de 451 documents, entre els que han estat dipositats directament en el fons i les obres que han participat en el Premi. D'aquests documents, 210 són obres autobiogràfiques que han participat al premi de Memorialisme popular. De les altres 241, bona part pertanyen a fons privats cedits a l'Arxiu i la resta a autors o propietaris que van decidir no presentar-se al premi.

Les obres són de diferents naturaleses com es pot veure a continuació:

DIARIS

- Personals	_____	8
- De guerra	_____	4
- De viatges	_____	6

MEMÒRIES

- Personals	_____	166
- De guerra	_____	32

EPISTOLARIS	_____	5
ALTRES	_____	17
Llegat família Amat i Mir	_____	115
Llegat família Gómez Bertrán	_____	64
Llegat família Sala Bovet	_____	34

De les 210 obres autobiogràfiques, 79 parlen explícitament de la Guerra Civil.

Al mes de juny d'aquest mateix any i gràcies a un conveni signat amb la Universitat de Barcelona, l'Arxiu s'ha convertit en la dipositària de 850 obres autobiogràfiques més el que fa

que en aquests moments hi hagi un total de 1.301 obres a la seu de l'Arxiu. Aquestes últimes obres rebudes estan en procés de tractament de contingut.

L'associació Amics de l'Arxiu de la Memòria Popular

El dia 20 de gener de 1999 es va crear l'Associació "Amics de l'Arxiu de la Memòria Popular" amb la finalitat d'organitzar i gestionar, en col·laboració amb l'Ajuntament de La Roca del Vallès, les activitats de l'Arxiu. L'Associació ajuda a dinamitzar tant la vida cultural del municipi com el creixement del fons de l'Arxiu. Durant anys, les activitats més destacades en les que ha participat són la convocatòria del Premi Romà Planas i Miró, l'organització de l'acte d'entrega del Premi així com l'acte de presentació de l'obra guanyadora.

Des del mateix 1999, l'associació participa amb xerrades i exposicions dins la vida cultural del municipi i també en taules rodones i congressos fora del marc local. Cal destacar, com a exemple, la participació en el Programa Educatiu Europeu Sócrates, emmarcat dins l'acció GRUNDTVIG 2, amb el projecte "Explicar Europa - intercanvi d'històries per a una trobada entre les diferents cultures europees". Aquesta experiència és compartida amb la Universitat Popular de Roma - que lidera el projecte - juntament amb Arxius italians, alemanys, belgues, la Universitat de Lleida i la de Melfi (Itàlia).

Altres activitats i anàlisis del fons documental

Des de l'Associació s'ha assistit a diferents activitats relacionades plenament o parcial amb la memòria, donada l'amplitud de vessants que presenta l'objecte de l'Arxiu. És per això que, aprofitant la diversitat del fons, s'han pogut fer diferents presentacions d'alguns primers premis a les poblacions d'origen dels autors, fins i tot fora de les nostres fronteres; es participa de forma regular en la Setmana de la Solidaritat, a l'igual que s'assisteix a les reunions anuals de la Red de Archivos e Investigadores de la Escritura Popular promoguda per la Universitat d'Alcalà. Totes aquestes activitats permeten que l'Arxiu i l'Associació estigui en constant actualització dels seus contactes i mantingui un ritme sostingut de treball per al memorialisme. Tant és així, que l'Associació planifica i estructura una sèrie d'anàlisis internes que s'aprofiten posteriorment per a presentacions a segments socials i professionals que s'hi senten identificats o per mostrar els resultats en projectes d'interès públic. Fins al moment s'han fet dues valoracions importants del fons documental de la següent naturalesa:

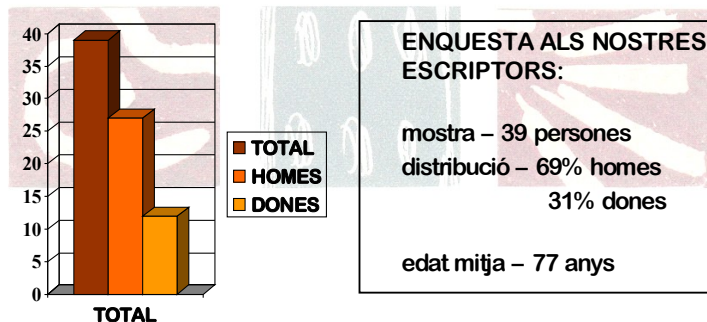
- 1.** Una primera valoració dirigida a la gent gran i professionals de la geriatria, donant-los una eina de treball entenen la recuperació de la memòria individual o col·lectiva com a teràpia personal o de grup.
- 2.** Una segona valoració motivada per l'impuls de la recuperació de la memòria històrica de la guerra civil, tema present en el nostre fons amb documents inèdits.

1. La recuperació de la memòria: una teràpia?

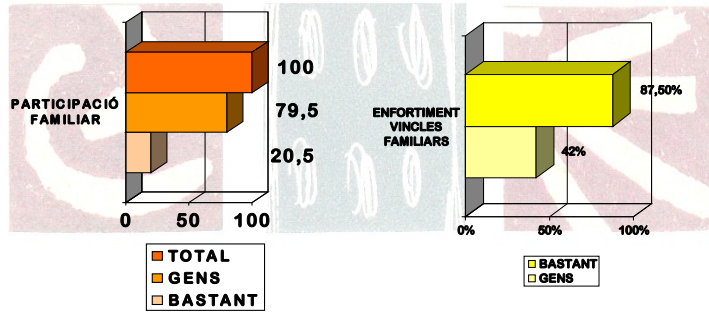
Aprofitant la possibilitat de poder presentar el fons a un públic format per gent gran i professionals de la geriatria, vam entendre que el millor era analitzar la documentació i, mitjançant una enquesta, treure'n conclusions de com recuperar la memòria pot ajudar a les persones de manera terapèutica un cop arribada una edat en què no només es disposa de més temps sinó que recordar pot alleugerar sentiments diversos envers als passats de cadascú. El resultat va ser el següent:

- Mostra: 39 persones, 27 homes (69%) i 12 dones (31%)
- Mitjana d'edat dels enquestats: 81 anys quan es va fer l'enquesta, 77 quan van escriure
- Nivell d'estudis: un 18% superiors; la resta estan en mitjos i primaris (49%)
- Temps empleat en escriure la seva obra: la majoria (25,6%) entre 6 mesos i 1 any

El memorialisme: una teràpia?

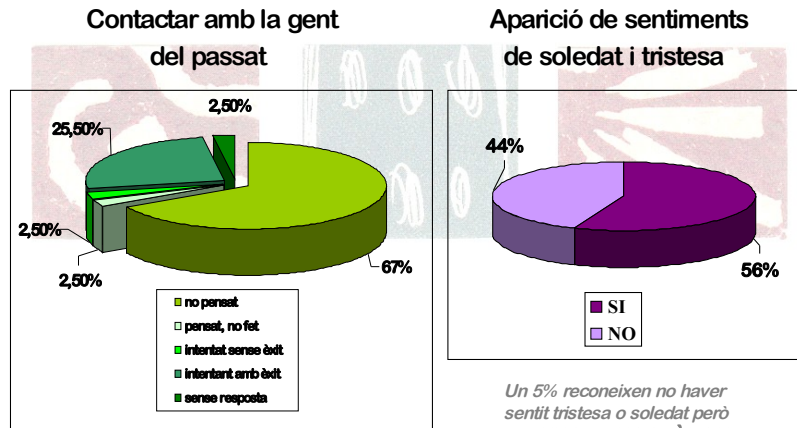

Escriptor versus família

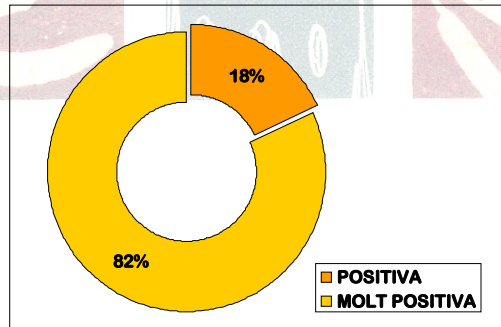
De tota la mostra, el **52,2%** declara haver incrementat els seus vincles familiars

Estímuls i sentiments

Recordar i escriure: tota una experiència...

L'experiència d'haver escrit les seves memòries la jutgen en conjunt com a:

2. La guerra civil a l'Arxiu de la Memòria Popular

En el fons documental de l'Arxiu existeixen 74 obres autobiogràfiques que tracten sobre la Guerra Civil Espanyola. D'aquestes, un total de 55 han estat escrites per autors que encara són vius hores d'ara. Aquests 55 autors, testimonis del contingent fratricida de la guerra civil, són un capital humà d'un valor històric incomparable. Per tal de sintetitzar i unificar les experiències recollides en les obres dipositades al fons, s'ha procedit a fer una senzilla enquesta de 15 preguntes que permet, també, incidir en aspectes poc tractats en els manuscrits. A continuació es relacionen els resultats:

- Nombre d'enquestes realitzades: 33, 22 homes (67%) i 11 dones (33%)
 - Mitjana d'edat dels enquestats: 84 anys
 - Edat mínima dels enquestats: 73 anys
 - Edat màxima dels enquestats: 94 anys
- ▶ El 43% dels enquestats tenien més de 16 anys quan va començar la guerra. El 30% es situava entre els 10 i els 16 anys mentre que el 27% eren menors de 10 anys
 - ▶ La gran majoria van viure la guerra al front (40%) mentre que els altres es trobaven a les ciutats (21%) o al camp (12%). La resta no han donat resposta concreta
 - ▶ De manera clarament diferenciada, un 69% dels autors van combatre en el bàndol dels republicans, un 23% ho van fer en el dels *nacionals* i un 8% va ser en ambdós cantons

- ▶ A la pregunta de si durant la guerra i/o postguerra van patir alguna mena de repressió per la seva ideologia política, ens trobem que un 36% dels enquestats prefereixen no contestar. Seguidament, i en ordre de major a menor grau, comenten que no van patir cap repressió (18%), presó (15%), exili (15%), expropiació de béns (12%) i agressió física (3%)
- ▶ El 73% dels enquestats afirmen haver perdut a la guerra algun ésser estimat o familiar proper
- ▶ En relació al cas anterior, es parla de familiars de segon grau endavant com a primer cas. A continuació trobem el pare, el pare i els germans, els germans i, per últim el pare i altres familiars
- ▶ En general, no van patir malsons després de la guerra (61%) encara que un 27% afirma haver-ho passat malament mentre que la resta no té un record clar de com va viure aquells moments posteriors a la finalització de la mateixa
- ▶ Pel que fa als que sí van patir, recorden que el patiment va durar entre els 2 i 3 anys posteriors
- ▶ Arribat a aquest punt se'ls demana quants d'ells durant la guerra van patir alguna d'aquestes sensacions: por (61%), fam (67%), moments d'alegria (67%), inseguretat o manca de seguretat (55%), esperança (70%), manca d'higiene (61%), injustícia (67%), tristesa (67%)
- ▶ El 30% dels autors afirmen haver pensat en algun moment de la guerra o postguerra escriure sobre l'experiència que estaven vivint
- ▶ D'aquest 30%, el 67% considerava que aquells fets i vivències no podien caure en l'oblit. El 64% ho volien documentar per a la família i la resta ho consideraven una teràpia
- ▶ Gairebé tots els enquestats (91%) estan d'acord en que la guerra va influir significativament en el desenvolupament de la seva vida
- ▶ Entre d'altres, les raons que alguns apunten a la pregunta anterior és la impossibilitat de poder-se seguir formant (estudis), i que la vivència els va donar confiança per a afrontar la vida
- ▶ Un gran nombre dels autors (76%) creuen que la transició del règim de Franco a la democràcia ha estat com esperaven
- ▶ Dels que creuen que no es va fer com haguessin volgut hi trobem les veus més crítiques amb el procés de transició

Analitzant detalladament les enquestes es detecta que la presència física en el front influeix de manera important en el fet d'escriure l'autobiografia. Que els que van fer la guerra en el

bàndol republicà presenten més inclinació a escriure les seves memòries, i que tot i el temps transcorregut i tractar-se de persones que no només han escrit la seva autobiografia sinó que –a més– han volgut difondre-la, continua existint una gran resistència a parlar de situacions concretes de repressió.

A manera de conclusió general, emfasitzar que l'Arxiu pretén treballar per la recuperació del patrimoni cultural que representa la memòria i protegir-lo del perill de la pitjor destrucció: l'oblit.

Article publicat l'octubre de 2006.